

УДК 911.3:502.4
ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОТУРИСТИЧНОГО
ВИКОРИСТАННЯ ПАМ'ЯТОК
НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ ГАЛИЦЬКОГО
РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ ТА СТВОРЕННЯ ГЕОПАРКУ
«ГАЛИЦЬКЕ ПРИДНІСТЕР'Я»

В.П. Брусак

Львівський національний університет
імені Івана Франка

Подано перелік і схарактеризовано пам'ятки неживої природи (геологічні, геоморфологічні, гідрологічні) Галицького району Івано-Франківщини. Розглянуто можливості екотуристичного використання цінних природних комплексів і пам'яток неживої природи у природно-пізнавальних і екотуристичних цілях, а також перспективи створення національного геопарку «Галицьке Придністер'я».

Ключові слова: пам'ятки неживої природи, геологічні, геоморфологічні і гідрологічні пам'ятки природи, геотуристичні маршрути, національний геопарк, Галицьке Придністер'я, Галицький національний природний парк.

Вступ. Галицький район, розташований у північній частині Івано-Франківської області, межує з Рогатинським, Калуським, Тисменицьким районами та Підгаєцьким районом Тернопільщини. Площа району – 72336 га. Адміністративний центр – місто Галич, розташоване за 25 км на північ від обласного центру. У Передкарпатті район виділяється мальовничими височинними і річково-долинними ландшафтами, історико-культурною спадщиною національного і світового значення, зосередженою у Національному заповіднику (НЗ) «Давній Галич», численними природними об'єктами Галицького національного природного парку (НПП), розвинутою транспортною мережею і добрим сполученням, які виступають важливою передумовою роз-

витку різних видів рекреації і туризму. Останні є важливим чинником покращення соціально-економічного стану району, підвищення рівня життя його мешканців [6; 20].

У *природно-географічному* плані район розташований у місці контакту двох геотектонічних структур – південно-західної окраїни Східноєвропейської платформи і Зовнішньої зони Передкарпатського прогину, а відповідно двох фізико-географічних країн: Східно-Європейської (Руської) рівнини (Подільська височина) і Українських Карпат (Передкарпатська височина), які відокремлені річкою Дністер. Це мозаїчна сільськогосподарсько-лісова територія поєднує височинні і річково-долинні передгірні та височинні опільські ландшафти. На передгір'ї абсолютні висоти коливаються від 205–230 м у долинах річок Дністра, Лімниці, Лукви до 365 м на увалистих межиріччях Прилуквинської височини та до 300–320 м на межиріччях Войнилівської височини [22]. Межиріччя вкриті грабово-дубовими, ялицево-дубовими і буковими лісами, місцями зустрічаються віковічні насадження. У подільській частині району висоти змінюються від 209–235 м у долинах річок Гнилої Липи, Нараївки, Бебелки, Горожанки до 350 м (г. Красна (352 м), г. Могила (351 м)) на платоподібних повернях межиріч, що зайняті головно сільськогосподарськими угіддями, а грабово-дубові ліси зберглися на крутих схилах долин річок.

Власне у цьому мальовничому куточку України 9.08.2004 р. Указом Президента України № 877/2004 створено Галицький НПП на площі 14684,8 га (20,3 % площі району). НПП утворено на землях лісового фонду чотирьох лісництв Галицького держлісгоспу. Без вилучення у НПП увійшли комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Касова гора» (65 га), Бурштинське водосховище (1260 га), окремі рибогосподарські стави у до-

линах Нараївки і Бебелки, старичні озера у долині Дністра. Таким чином, *Галицький НПП має кластерну територіальну структуру*, яка визначає особливості його функціонального зонування, можливості забезпечення диференційованого заповідного режиму та умови розвитку рекреації і туризму. Важливим елементом розвитку останніх поряд з історико-культурними об'єктами НЗ «Давній Галич» виступають пам'ятки неживої природи, як елементи експонування під час екотуристичних маршрутів [8]. Водночас багатство геотуристичних атракцій досліджуваної території дозволяє у найближчому майбутньому створити головно на основі Галицького НПП і НЗ «Давній Галич» *національний геопарк*, який може стати одним із перших в Україні [13; 23; 24; 33; 36].

Геопарк – це природоохоронна територія національного (міжнародного) значення, на якій розміщені особливо важливі, рідкісні (чи унікальні), естетично привабливі геолого-геоморфологічні об'єкти, що мають наукову, освітню та рекреаційну цінність. Ці об'єкти є складовою загальної концепції охорони, освіти і сталого (зрівноваженого) розвитку, більшість з них має виняткову геологічну, мінералогічну, палеонтологічну і географічну цінність [40]. Світова і європейська практика створення геопарків свідчить, що їх рекомендується формувати на базі існуючих великопросторових природоохоронних об'єктів (національні і ландшафтні парки, заповідники) та окремих визначних пам'яток неживої природи [27]. Для виділення геопарків використовують передусім критерії, рекомендовані Програмою ЮНЕСКО «Геопарки» [37]: а) значна кількість надзвичайно важливих об'єктів геолого-геоморфологічної спадщини; б) на цих територіях розвивається геотуризм; в) застосовуються безпечні методи збереження та загосподарювання природної спадщини; г) існує активна співпраця з місцевими

громадами щодо збереження і популяризації геоспадщини.

Однією з головних *цілей*, які ставляться перед геопарками, є поліпшення і розширення способів охорони, облаштування і популяризації геологічних і геоморфологічних об'єктів, зконцентрованих на їхніх територіях. Головними *завданнями геопарків* є наукові дослідження, інвентаризація, картування, охорона і популяризація геологічних об'єктів, збереження скам'янілостей, створення мережі туристичних шляхів, що сполучають об'єкти на території геопарку з туристичною інфраструктурою, розвиток освітніх програм, організація культурних і наукових заходів та популяризація пам'яток неживої природи [13; 23; 24; 27; 34; 37; 40].

Пам'ятки неживої природи та їхні класифікації. У науковій літературі традиційно сформувався розуміння пам'яток неживої природи тільки як *геологічних* [10; 21], що охоплюють суто геологічні, а також геоморфологічні й гідрологічні об'єкти. Зокрема, у першому в Україні путівнику-довіднику «Геологические памятники Украины» [21] *геологічні пам'ятки* розділено за *предметним принципом* на такі типи: 1) стратиграфічний і геохронологічний, 2) мінералого-петрографічний, 3) палеонтологічний; 4) тектонічний; 5) геоморфологічний, 6) мальовничий. До шостої групи віднесено переважно скелі, які мають особливу культурно-естетичну цінність. Отже, у цій класифікації чітко не витримані класифікаційні принципи, як зрештою, і в інших класифікаціях геологічних пам'яток природи, в яких часто в одній схемі поєднано форми рельєфу екзогенного і космічного генезису та об'єкти, що утворилися внаслідок прояву ендегенних сил.

За предметним принципом розроблено класифікацію геологічних пам'яток для території Російської Федерації [25], а фахівцями-геологами Центрального науко-

во-природничого музею НАНУ для території України запропоновано розширену класифікацію геологічних об'єктів [10].

Географи пропонують частину пам'яток неживої природи, представлених різними формами рельєфу, розглядати як суто **геоморфологічні** [5; 7; 11; 12; 28]. Аналіз літератури засвідчує, що на сьогодні склались наступні підходи до класифікації геоморфологічних пам'яток: *змістовний і за науково-пізнавальною значимістю* [5; 11], *генетичний, за призначенням та за розмірами* [28]. Дві останні класифікації досить стрункі, оскільки побудовані за чіткими принципами – відповідно, походження форм рельєфу і площа об'єктів.

Наведені вище підходи та класифікації геологічних пам'яток, з якими найчастіше ототожнюють усі пам'ятки неживої природи, свідчать про певні проблеми щодо вибору та дотримання принципів їхньої класифікації. Під **пам'ятками неживої природи** ми розуміємо геологічні, геоморфологічні та гідрологічні об'єкти. З огляду на це очевидно є проблема впорядкування класифікації пам'яток неживої природи – проблема теоретико-методичного плану в охороні неживої природи. Спроби упорядкування принципів класифікації геологічних і геоморфологічних пам'яток природи зроблено в окремих роботах [7; 11].

Усі пам'ятки неживої природи можна розділити на три *класи*: геологічні, геоморфологічні та гідрологічні, відповідно до головного об'єкту їхньої цінності для охорони [7]. *Геологічні пам'ятки природи* – це цінні геологічні відслонення, палеонтологічні об'єкти тощо, *геоморфологічні* – форми рельєфу різного генезису, а *гідрологічні* – водні об'єкти. Зазначимо, що окремі пам'ятки мають комплексну цінність, можуть також виділятися *підкласи* пам'яток – геолого-геоморфологічні, гідролого-геоморфологічні тощо.

Інша практична проблема – узагальнення відомих і здобуття нових даних про

пам'ятки неживої природи конкретного регіону, зокрема, Галицького району і Галицького НПП та наступна їхня комплексна оцінка для наукового, дидактичного (природничо-пізнавального), рекреаційного використання та визначення режиму їхньої охорони.

Мета нашого дослідження – *узагальнення даних про пам'ятки неживої природи на території Галицького району, їхня оцінка та розробка перспективних екотуристичних маршрутів, які можуть реалізовуватись Галицьким НПП, а також розглянути перспективи створення геопарку «Галицьке Придністер'я»*. Для реалізації мети дослідження використано дані про пам'ятки природи регіону, які наведені у довідниках «Геологические памятники Украины» [21], «Природно-заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини» [29], «Геологічний путівник Івано-Франківської області» [26], роботах С. Рудницького [30], О. Ситника і А. Богущького [1; 3; 4; 31; 32; 39], Л. Ковальської [17–19] та результатах власних польових досліджень, проведених у процесі розробки Проекту організації території Галицького НПП, охорони, відтворення і рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів у 2006–2010 рр. [8].

Цінні природні комплекси і об'єкти Галицького Придністер'я та їхнє природно-пізнавальне і рекреаційне значення. Найвизначнішими *природно-ландшафтними атракціями* Галицького Придністер'я є долина Дністра і його притоки Лімниці – популярні серед туристів водні шляхи. Найцікавішим є фрагмент мальовничої ділянки *коритоподібної долини Дністра* між містом Галич та селами Маріямпіль і Довге з плоскорівнинним днищем, яке ускладнене старичними озерами і старицями на різній стадії їхнього заростання. Днище долини вкрите багатолучною рослинністю, зустрічаються болота. Борти долини Дністра представ-

лені крутими, місцями урвистими схилами-стінками з численними виходами порід різного геологічного віку (верхньої крейди, міоцену, пліоцену, плейстоцен-голоцену). Подекуди зустрічаються виходи підземних вод у вигляді джерел. Найвідомішим з них є джерело біля с. Маріямпіль, яке за поширеними у краю легендами має лікувальні властивості. Круті схили Дністра вкриті переважно грабово-дубовими лісами. За змістом і цінністю долину Дністра можна віднести до комплексних пам'яток.

Особливої природоохоронної і водночас природно-пізнавальної уваги заслуговують: *термофільна лучно-степова і наскельно-степова рослинність*, що сформувалась на виходах гіпсів і гіпсоангидритів, рідше вапняків (урочища «Касова Гора» біля с. Бовшів, «Камінь» біля с. Межигірці, «Скала» біля с. Поділля, «Бручева» біля с. Дитятин тощо) і *водно-болотна рослинність* (урочище «Королівка» і «Залісця» біля Галича, старичні озера біля сіл Водники, Маріямпіль та інші) та характерні для межиріч численні *карстові явища* в урочищі «Пом'ярки» і «Вербівці» біля с. Тимерівці та в околицях сіл Сокіл, Тумир, Озеряни (зокрема, лійки і колодязі (глибиною до 20–30 м), печери і гроти, арки, «сліпі долини», карстові озера і озера-вікнини, високодебітні джерела), а також *скельні утворення* (г.Борсуча і останець «Одинокий» в урочищі «Пом'ярки», «Божий видок» в урочищі «Камінь», «Стовпи» в урочищі «Скала», «Голова» біля с. Озеряни, скелі біля с. Сокіл, «Гора Дівоча» біля с. Кремидів тощо). З перелічених об'єктів більшість знаходиться на території Галицького НПП.

Унікальними *об'єктами неживої природи* регіону виступають мезозой-кайнозойські природні відслонення, представлені відкладами верхньої крейди – мергелі і вапняки (потужністю до 15–20 м) та середнього і верхнього бадену – гіпси, ра-

тинські вапняки (потужністю відповідно до 30 і 10 м), ґрунтово-лесові і алювіальні покриви плейстоцену, а також поверхневі і підземні карстові форми, що сформувались у відкладах гіпсоангидритової товщі середнього бадену (неоген). Серед цих цікавих утворень слід відзначити печери, гроти, колодязі, озера, понори, карри, гіпсові останці та арки. Об'єкти неживої природи мають високий рекреаційний потенціал, про що зокрема йшлося у публікаціях окремих дослідників [6; 8; 9; 17–19; 26].

Наведемо перелік найцікавіших пам'яток неживої природи території досліджень, які віднесені до різних класів. Традиційно до *геологічних пам'яток* відносять типові відслонення гірських порід певного віку, скупчення палеонтологічних решток, зразки типових та рідкісних порід і мінералів, місця, що відображають прояв ендегенних рельєфотвірних процесів (складкоутворення, вулканічні інтрузії тощо), а також опорні стратиграфічні розриви [10; 21; 25].

У межах Галицького району спостерігається чимало виходів на денну поверхню вапняків і мергелів верхньої крейди, гіпсоангидритових порід міоцену, четвертинних відкладів у природних та штучних відслоненнях, серед яких слід відзначити:

1) *Дубівецький кар'єр* – наймасштабніше штучне відслонення у регіоні, на стінках якого можна спостерігати значну частину розрізу туронського і коньяцького ярусів верхньої крейди, що представлені відповідно: а) крейдяними мергелями, глинистою і писальною крейдою зі стяжіннями чорного кременю, шільного черепашкового вапняку та б) сірувато-жовтими, іноді голубувато-сірими мергелями і білими вапняками; гіпсоангидритовий горизонт (тираська світа неогену), представлений ясно-білим ангидритом і жовтуватим, часто кристалічним, гіпсом; товщу четвертинних лесовидних суглинків з палеон-

тологічними рештками (бивні, кості, зуби мамонтів, роги і кості північних оленів, рештки інших тварин, що мешкали тут у плейстоцені) та палеолітичним матеріалом (крем'яні знаряддя праці людей доби палеоліту) [26].

2) *закинутий кар'єр біля гори Дівоча* (1 га) в околицях с. Кремидів, у якому відслонюється еталонний розріз світло-сірих і білих вапняків туронського ярусу верхньої крейди зі стяжіннями чорного кремнію [8];

3) *відслонення мергелів верхньої крейди у підніжжі Касової гори* (0,1 га, кв. 36 Бурштинського лісництва Галицького НПП), у якому добре прослідковується три шари кори вивітрювання мергелів, їхня вертикальна і горизонтальна тріщинуватість [8];

4) *стрімкий правий беріг річки Лукви біля сіл Крилос і Вікторів* заввишки до 30 м, на якому відслонюються сірувато-жовті і голубувато-сірі мергелі коньяцького ярусів верхньої крейди [26], які перекриті потужною товщею (до 3–5 м) руслового і заплавного алювію ймовірно четвертої тераси Дністра;

5) *стратифіковані розрізи четвертинних відкладів Колодіїв, Галич I і Галич II* та розташована поряд на правобережжі Дністра група розрізів біля смт *Єзупіль* з палеолітичним матеріалом, що детально досліджені науковою групою, яку очолюють професори А.Б. Богущкий і О.С. Ситник [1; 4; 31; 32; 39]. Серед інших об'єктів такого типу слід виділити *розрізи четвертинних відкладів Межигірці* [9; 14–16] і *Маріямпіль*;

6) висипку гравію, гальки і дрібних валунів представлених карпатськими пісковиками і кременями (роговиками) руслової фації *пліоценового алювію на г. Красна* (352 м) біля с. Старі Скоморохи, що залягає тут безпосередньо на мергелях верхньої крейди. Алювій відповідає сьомій терасі Дністра і поверхні Красної;

7) *давні річкові відклади біля с. Дитятин*, як і на г. Красна, описував ще С. Рудницький. Русловий алювій відслонювався у верхів'ї яру неподалік кладовища на південній околиці села і був представлений уламками карпатських і місцевих (верхньокрейдових і міоценових) порід [30]. Гравій і дрібну гальку верхньокрейдового мергелю чи вапняку безпосередньо на поверхні ґрунту зафіксовано на східному підніжжі вододільного пасма на південний схід від с. Дитятин на висоті біля 350 м.

Цінними об'єктами стратиграфічного типу є розташовані на правобережжі Дністра:

1) *урочище Каньйон* західніше с. Ганусівка – глибокий яр з висотою схилів-стінок до 15–17 м, на яких відслонюються голубувато-сірі мергелі коньяцького ярусу верхньої крейди з добре вираженою системою тектонічних і седиментаційних тріщин;

2) *закинутий кар'єр біля с. Побережжя*, у якому відслонюється потужна товща (до 12–15 м) лесовидних суглинків середнього і верхнього плейстоцену;

3) *стратифіковані розрізи четвертинних відкладів біля с. Довге*, які ідентифікують як розрізи четвертої, п'ятої і шостої надзаплавних терас Дністра [3].

Окремі з нижче перелічених геоморфологічних об'єктів мають також і геологічну цінність, оскільки у їхніх межах можна спостерігати різні зразки гіпсів і гіпсоангідритів, зокрема, урочища «Скеля» біля с. Поділля, «Куропатницький камінь», «Межигірський камінь» тощо. Проте більшу цінність ці об'єкти мають як геоморфологічні пам'ятки.

До *геоморфологічних пам'яток* природи відносять форми рельєфу, що сформувалися у результаті дії різних екзогенних рельєфотвірних факторів. Це переважно скелі і скельні комплекси, підземні і поверхневі карстові форми, ярково-балкові форми, зсуви, горби-останці, визначні

вершини тощо [5; 7; 11; 12; 28]. У Галицькому районі виділяються наступні геоморфологічні пам'ятки [8]:

1) *урочище «Деліїв»* (129 га, кв. 24 Галицького л-тва ГНПП) з горбистим ерозійним рельєфом, який характерний для скульптурної височини Придністерського Опілля. Тут зустрічаються виходи гіпсоангідритів на невисоких скелястих схилах балок та у неглибоких карстових лійках;

2) *урочище «Кринос»* (389 га) на правому березі ріки Луква (кв. 13–16 Крилоського л-тва ГНПП), у якому на стрімких схилах Прилуквинської височини спостерігаються виходи на поверхню гіпсів і гіпсоангідридів міоцену та мергелів верхньої крейди у вигляді мальовничих скель;

3) перезволене старичне пониження – *урочище «Залісця»* (5,0 га), на північній околиці м. Галич, у межах якого зростає популяція рідкісні виду – рябчика шахового [29];

4) *урочище «Корчева»* (88 га, кв. 6 Бурштинського л-тва ГНПП), яке є фрагментом високої заплави Дністра вкритої сирими дібровами і вільшняками з вільхи чорної;

5) мальовниче останцеве пасмо *урочище «Касова гора»* (65 га) з характерним поєднанням хвилястих пагорбів та гіпсових скель, що простягаються вздовж лівого берега Бурштинського водосховища. Урочище є однією з найкраще вивчених лучно-степових ділянок Опілля [29]. На схилах Касової гори у шурфі на висоті близько 310 м виявлено дрібну гальку і гравій з мергелів, вапняків і карпатських роговиків;

6) *урочище «Скеля»* (скельно-флористичний резерват «Камінь», 5 га) біля с. Поділля – одне з наймасштабніших у Галицькому районі скельних утворень з наскельно-степовою рослинністю [29]. Унікальний за формою комплекс скель у вигляді веж і скельної стіни висотою до 28–30 м, які є типовими для Бурштинського Опілля. На скелях західної експозиції

виділяються численні різні за розміром карри, тут утворились невеликі гроти (печера «Сліпої вчительки»), прохідні коридори, аркоподібні утворення тощо [8, 17];

7) *урочище «Камінь»* (10,5 га, кв. 8 Галицького л-ва ГНПП) біля с. Межигірці – унікальне для Галицького району геоморфологічне утворення, представлене скельною стіною, яка складена типовими для регіону гіпсами і гіпсоангідритами баденського часу різної текстури. Урочище «Межигірський Камінь» відоме оригінальними мальовничими скелями («Божий видок»), гротами і наскельно-степовою рослинністю;

8) *урочище «Куропатницький Камінь»* (10 га, кв. 6 Бурштинського л-тва ГНПП) біля с. Куропатники – типовий для Бурштинського Опілля останцевий пагорб заввишки 50 м зі скельними виходами сульфатних порід різної текстури, зокрема, кристалів шаблевидних гіпсів у вигляді зірок;

9) *карстові утворення в урочищі «Пом'ярки»* вздовж лівобережжя Лімниці (85 га, кв. 23–25 Блюдниківського л-тва ГНПП) – комплекс лійок, колодязів, гротів і печер, виходів підземних потоків та мальовничих скель (г. Борсуча, «Одинокий» тощо) у межах ярково-балкових форм, що сформувались у гіпсах і гіпсоангідритах та мають важливе наукове, природно-пізнавальне і рекреаційне (спелеологічне) значення;

10) *карстові утворення в урочищі «Вербівці»* (45 га, кв. 21 Блюдниківського л-тва ГНПП) – комплекс лійок, колодязів, гротів, мальовничих скель зі зсувами і джерел у межах ярково-балкових форм, які сформувались у гіпсах і гіпсоангідритах тираської світи неогену;

11) *урочище «Озерянський Камінь»* (100 га, кв. 8–10 Бурштинського л-тва ГНПП) північніше с. Озеряни – типові для Бурштинського Опілля останцеві пагорби заввишки 50–70 м відокремлені «сліпою до-

линою» з лійками, понорами і скельними виходами сульфатних порід;

12) *Сокільські скелі* (3 га, кв. 3 Крилоського л-тва ГНПП) біля с. Сокіл – одне з наймасштабніших у Галицькому районі скельних утворень заввишки близько 30 м з гротами і печерами, які складені сульфатними породами (гіпсоангідрити, гіпсалебастр тощо);

13) *зсувні схили з активними зсувами* вздовж лівих берегів річок Лукви (кв.16–18 Крилоського л-тва ГНПП) і Луквиці (кв. 20, 21, 23 Крилоського л-ва) і *стабілізованими зсувами* (кв. 29–30 Крилоського л-ва) та вклинюванням підземних вод у вигляді джерел.

До *гідрологічних пам'яток природи* традиційно відносять витoki великих чи середніх річок, виходи підземних вод, водоспади, болота, озера різного генезису тощо [7; 10]. У межах досліджуваного району виділяються наступні пам'ятки:

1) *озеро Сімлин* (1 га, кв. 2 Галицького л-тва ГНПП) – найбільше озеро карстового походження в Галицькому районі. Озеро та його узбережжя мають геоморфологічну (озеро карстового походження), геологічну (петрографічну – виходи на денну поверхню гіпсів шаблевидної текстури), ландшафтну (унікальний для ландшафтів Опілля аквальний комплекс) цінність [8];

2) *високодебітні джерела підземних вод «Библо»* біля с. Набережна і *«Ключемії»* на схід від с. Дитянин, розміщені у підніжжі схилів та днищах балок, які є місцями виходу на денну поверхню підземних річок, що «зникають» у понорах, розташованих у вищих ділянках балок і долин Придністерського Опілля [29];

3) *«Ріка Лімниця з водоохоронною смугою шириною 100 м вздовж берегів»* – ландшафтний заказник місцевого значення (2440 га), створений з метою охорони гірських і передгірних природних комплексів однієї з найбільших річок Івано-Франківської області, яка зазнала най-

меншого антропогенного впливу та є джерелом питної води. У Галицькому районі річка представлена типовою для Передкарпаття ділянкою меандруючої долини з численними рукавами, перекатами і плесами площею 376 га [29];

4) *водойма «Королівка»* (2 га) у південно-східній околиці Галича – стариця Дністра з численними рідкісними видами водних рослин [29];

5) *урочище «Водники»* (62,3га) біля с. Водники – шаблеподібна стариця завдовжки до 2 км, яка є однією з найбільших у долині Верхнього Дністра з популяцією водяного горіха плаваючого [29];

6) *урочище «Біля Маринополя»* (33,1га) біля с. Маріямпіль – заболочена стариця Дністра з типовою болотною рослинністю [29];

7) *озеро Ворониця* (0,5 га, кв. 5 Галицького л-тва ГНПП) – типове карстове озеро Придністерського Опілля [8];

8) *озера-вікнини* у днищах балок у с. *Озерце* (0,2 га) і с. *Загір'я Кукольницьке* (0,1 га), які характеризуються потужним виходом підземних вод [8].

Зазначимо, що наведений перелік вище пам'яток неживої природи у міру проведення польових досліджень буде доповнюватись новими об'єктами.

Природні і штучні (кар'єри) відслонення в Галицькому Придністер'ї дозволяють прослідкувати історію розвитку окраїни Східноєвропейської платформи і Зовнішньої зони Передкарпатського прогину протягом крейдового-четвертинного періодів. Зокрема, тут фіксуються опорні розрізи стратиграфічних горизонтів крейди (дубовецька світа (K_2db) туронського і коньякського ярусів, луквинська світа (K_2lk) сантонського ярусу) [26]. Це репрезентативний регіон з розвитком потужної товщі гіпсоангідритових порід тираської серії верхнього баденію та ґрунтово-лесових і алювіальних покривів плейстоценового часу, а також модельний район для

вивчення розвитку долини р. Дністер у пліоцен–плейстоценовий час [2; 3].

Протягом останнього десятиліття на основі комплексного дослідження покривних лесових товщ на терасових розрізах у Галичі, Єзуполі, Колодієві, Довгому, Маріямполі, Загвізді та ін. опрацьовано регіональну стратиграфічну схему лесів і викопних ґрунтів плейстоцену [2; 3; 31; 38]. Регіон є унікальним щодо вивчення історії заселення людиною цієї місцевості [14–15; 38–39]. Детально вивчені палеолітичні стоянки в Межигірцях, Галичі та Єзуполі [1; 4; 9; 16; 31–32]. Пропонована територія приваблива для геонаукових та геоосвітніх занять завдяки широкому спектру геоморфологічної проблематики: річкові терасові комплекси Дністра та його приток, різноманітні карстові форми (лійки, печери, карстові долини), структурно-денудаційний рельєф, гравітаційні форми (зсуви, осипища), сучасні ерозійно-аккумулятивні процеси у днищі долини Дністра і його приток.

Перспективи екотуристичного використання пам'яток неживої природи та створення геопарку «Галицьке Придністер'я». З метою популяризації пам'яток неживої природи Галицького району різними авторами розроблено низку туристичних маршрутів, які охоплюють найцікавіші природні об'єкти регіону та є основою розвитку *геотуризму*. **Геотуризм** – це розділ пізнавального туризму, що ґрунтується на вивченні геологічних і геоморфологічних об'єктів і процесів, а також отриманні від контакту з ними естетичних вражень [13; 34]. Власне геотуризм поряд з *орнітологічним туризмом* повинні стати марковими турпродуктами Галицького НПП. Для розвитку останнього Бучком В.В. розроблено еколого-пізнавальні стежки «Вздовж Бурштинського водосховища» і «На риборозплідні стави», які активно використовуються у рекреаційній діяльності НПП.

Працівниками Галицького НПП розроблено і використовуються одноденні туристичні маршрути «Ворониця – Сімлин», «Княжа криниця – Замкова гора» і «До Галичинських печер» та еколого-пізнавальні стежки «По Діброві» і «На Касову Гору», атракційними елементами яких частково виступають об'єкти неживої природи. Власне *геотуристичне спеціалізацією* відзначаються маршрут «До Галичинських печер», а також проєктовані маршрути «Камінь – Сімлин» і «До Подільських печер».

Важливими для розвитку геотуризму у районі є одноденні маршрути, розроблені геологами Мончаком Л.С., Стельмахом О.Р., Хомином В.Р. з Івано-Франківська: 1) до Дубівцецького кар'єру, 2) до с. Крилос на правий берег річки Лукви, 3) на лівий берег річки Лімниці [26]. Останній частково співпадає з маршрутом «До Галичинських печер».

У результаті розробки Проєкту організації території Галицького НПП розроблено кількадевні піші геотуристичні маршрути, які поєднують найцікавіші пам'ятки неживої природи й історико-культурні об'єкти Галицького району. Маршрути детально схарактеризовані в окремій публікації [8]. Тому подаємо тільки їхні назви: маршрут № 1 (лінійний). *Поділля – Озеряни – Куропатники – Коростовичі – Бовшів – Більшівці – Тустань – Галич*; маршрут № 2 (кільцевий). *Медуха – Бишів – Кінчаки – Озерце – Кремидів – Тумир – Маріямпіль – Водники – Межигірці – Медуха*; маршрут № 3 (лінійний). *Крилос – Вікторів – Комарів – Сокіл – Блюдники – Медина*.

Зазначені маршрути можуть бути використані Галицьким НПП для здійснення рекреаційної і еколого-освітньої діяльності та поєднувати у собі, як складові елементи, еколого-пізнавальні стежки, розроблені працівниками Галицького НПП. Зокрема, під час проходження маршруту № 1 можна відвідати екопізнавальні стежки

«На Касову Гору» та «Вздовж Бурштинсько-го водосховища», у маршрут № 2 включити екопізнавальну стежку «На риборозплідні стави», а у маршрут № 3 – екопізнавальну стежку «По Діброві».

Висновки. Усе зазначене вище створює реальні передумови щодо формування національного геопарку «Галицьке Придністер'я», який в організаційному плані пропонується створити на базі Галицького НПП, де взято під охорону найцікавіші геолого-геоморфологічні утворення. У геопарк слід включити Національний заповідник «Давній Галич» з цікавими антропогенними (фортифікаційні споруди середньовіччя – рови, вали) і природними формами рельєфу. Окрім цього, до складу геопарку може увійти низка комплексних заповідних об'єктів, наприклад, ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Козакова долина» на лівобережжі Бистриці (Бистрицько-Тлумацька височина). До інформаційно-інфраструктурних об'єктів, що забезпечуватимуть виконання науково-освітніх функцій проєктованого геопарку слід віднести: 1) музей «Природа Землі Галицької» на Галич-Горі, у якому слід збагатити геолого-геоморфологічну експозицією, 2) музей історії давнього Галича у с. Крилос (з посиленням елементів давньої історії краю – палеоліту і неоліту), 3) Дністерський географічний стаціонар Львівського національного університету імені Івана Франка у смт Єзупіль з відповідною науково-освітньою базою [13; 23–24; 33; 36].

Література

1. Богуцький А. Палеолітична стоянка Галич II: проблеми стратиграфії та хронології / [А. Богуцький, М. Ланчонт, О. Ситник, Т. Мадейська, Я. та ін.] // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2010. – Вип. 13. – С. 17–46.
2. Богуцький А.Б. Про покривні лесово-грунтові товщі на терасах Передкарпаття і Придністерського Поділля та алювіальне походження лесів / [А. Богуцький, А. Яцишин, Р. Дмитрук, О. Томенюк та ін.] // Фізична географія і геоморфологія. – К., 2011. – Вип. 3 (64). – С. 144–153.
3. Богуцький А.Б. Високі тераси Дністра в околицях с. Довге на Івано-Франківщині / [А. Богуцький, А. Яцишин, Р. Дмитрук, О. Томенюк та ін.] // Вісник Львів. ун-ту. Серія геогр. – Львів, 2012. – Вип. 40. – Ч. I. – С. 123–131.
4. Богуцький А.Б. Єзупіль VII–IX – нові розрізи плейстоценових відкладів Галицького Придністер'я / [А. Богуцький, М. Ланчонт, О. Ситник, Т. Мадейська та ін.] // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій : Збірник наук. праць. – Львів, ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – С. 104–114.
5. Брусак В.П. Географічні дослідження в заповідниках / В.П. Брусак, Ю.В. Зінько // Природничі дослідження на Розточчі : Зб. наук.-техн. праць. – Львів : Вид-во УкрДЛТУ, 1995. – С. 5–14.
6. Брусак В. Рекреаційні ресурси Галицького району як основа розвитку рекреації і туризму у Галицькому національному природному парку / В. Брусак // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2009. – С. 37–48.
7. Брусак В. Методичні аспекти класифікації і паспортизації геолого-геоморфологічних пам'яток природи / В. Брусак, В. Бакун. – Вісн. Львів. ун-ту. Серія географ. – 2011. – Вип. 39 – С. 44–51.
8. Брусак В. Пам'ятки неживої природи Галицького району Івано-Франківської області: сучасний стан та перспективи екотуристичного використання / В. Брусак, Б. Баюнова // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій : Збірник наук. праць. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – С. 158–171.
9. Гнатюк Р.М. Розріз верхньоплейстоценового ґрунтово-лесового покриву в районі палеолітичної стоянки Межигірці 1 (Галицьке Придністер'я) // Вісник Львів. ун-ту. Серія географ. – 2011. – Вип. 39. – С. 95–112.

10. Гриценко В.П. Геологічні пам'ятки природи України: проблеми вивчення, збереження та раціонального використання / [В.П. Гриценко, А.А. Іщенко, Ю.О. Русько, В.І. Шевченко] – К., 1995. – 60 с.
11. Зінько Ю. Класифікація і територіальне планування природоохоронних геоморфологічних об'єктів / Ю. Зінько // Вісник Львів. ун-ту. Серія географ. – 1998. – Вип. 21. – С. 130–133.
12. Зінько Ю. Заповідні геоморфологічні об'єкти Українських Карпат: структура, особливості поширення та використання / [Ю. Зінько, В. Брусак, Р. Гнатюк, Р. Кобзак] / Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій: Матер. міжнар. семінару, присв. 90-річчю від дня народж. проф. П. Цися. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – С. 260–280.
13. Зінько Ю.В. Проектовані геопарки Західної України / Ю.В. Зінько, О.М. Шевчук // Фізична географія та геоморфологія. – К.: ВГЛ «Обрії», 2011. – Вип. 3 (64). – С. 41–55.
14. Клапчук М.Н. Новые данные о палеолите и мезолите в Ивано-Франковской области / М.Н. Клапчук, Л.Н. Микитенко. – Археологические открытия 1975 г. – М., 1976. – С. 335.
15. Клапчук М.Н. Новые данные о палеолите и мезолите Прикарпатья / М.Н. Клапчук // Советская археология. – М., 1983. – № 4. – С. – 103–118.
16. Клапчук М.Н. Позднепалеолитическая стоянка Межигирцы-1 / М.Н. Клапчук // Краткие сообщения Института археологии СССР. – 1981. – Вып. 165. – С. 58–63.
17. Ковальська Л.В. Особливості карстового рельєфу території Галицького національного природного парку / Л.В. Ковальська / Охорона і менеджмент об'єктів неживої природи на заповідних територіях : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Гримайлів–Тернопіль : «Джура», 2008. – С. 136–139.
18. Ковальська Л.В. Атрактивні об'єкти неживої природи Галицького НПП та їх використання у рекреації / Л.В. Ковальська / Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи. – Івано-Франківськ : «Фоліант», 2010. – Вип. 2. – С. 143–148.
19. Ковальська Л.В. Спелеологічні ресурси Придністер'я / Л.В. Ковальська // Карпатський край. Наукові студії з історії, культури, туризму. – Івано-Франківськ : «Фоліант», 2012. – № 1. – С. 132–137.
20. Ковальська Л.В. Сучасний стан розвитку туризму у Галицькому національному природному парку / Л.В. Ковальська // Туристичні ресурси як чинник розвитку території : Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012 – С. 281–284.
21. Коротенко Н.Е. Геологические памятники Украины: справочник-путеводитель / [Н.Е. Коротенко, А.С. Щирица, А.Я. Каневский и др.] – К. : Наук. думка, 1987. – 156 с.
22. Кравчук Я.С. Геоморфологія Передкарпаття / Я.С. Кравчук. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 1999. – 187 с.
23. Кравчук Я. Проектовані геопарки Українських Карпат як демонстраційні моделі еволюції Землі / [Я. Кравчук, А. Богущий, В. Брусак, Ю. Зінько та ін.] – Науковий вісник Чернівецького національного університету : Збірник наукових праць. – Чернівці: ЧНУ, 2012. – Вип. 612-613: Географія. – С. 102–107.
24. Кравчук Я.С. Розвиток мережі геопарків на Західному Поділлі / [Я.С. Кравчук, Ю.В. Зінько, В.П. Брусак, К.Л. Москалюк, та ін.] – Туристичні ресурси як чинник розвитку території : Матер. Всеукр. наук.-практ. конф.-сем. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – С. 30–37.
25. Лапо А.В. Методические основы изучения геологических памятников природы России / [А.В. Лапо, В.И. Давыдов, Н.Г. Пашкевич и др.] – Стратиграфия, геология, кореляция. – 1993. – Т. 1. – № 6. – С. 75–83.
26. Мончак Л.С. Геологічний путівник Івано-Франківської області / Л.С. Мончак, О.Р. Стельмах, В.Р. Хомин. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. – 240 с.
27. Москалюк К.Л. Європейський досвід охорони геолого-геоморфологічної спадщини у геопарках / К.Л. Москалюк, В.П. Брусак // Фізична географія і геоморфологія: міжвідомч. наук. збірник. – К. : ВГЛ «Обрії», 2010. – Вип.1 (58). – С. 105–111.
28. Палієнко Е. Природоохоронна геоморфологія в Україні / Е. Палієнко. / Українська геоморфологія : стан і перспективи : Ма-

- тер. міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Меркатор, 1997. – С. 58–60.
29. Рудницький С. Знадоби до морфології подільського сточища Дністра / С. Рудницький / Збірник. праць наук. товариства ім. Т.Г. Шевченка. – Львів, 1913. – Т. XVI. – 311 с.
 30. Приходько М.М. Природно-заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини / М.М. Приходько, У.М. Абрамук, І.І. Бойчук. – Івано-Франківськ : 2000. – 272 с.
 31. Ситник О.С. Стратифіковані пам'ятки палеоліту в околицях Галича / О.С. Ситник, А.Б. Богущкий, Л.В. Кулаковська // Археологія. – 1996. – № 3. – С. 86–97.
 32. Ситник О. Комплексні археологічно-геологічні дослідження палеолітичного поселення Галич I / О. Ситник, А. Богущкий / Нові технології в археології. – Київ–Львів, 2002. – С. 189–202.
 33. Шевчук О.М. Геотуристичний потенціал Івано-Франківщини / О.М. Шевчук / Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ : «Фоліант», 2009. – С. 352–360.
 34. Шевчук О. Методичні засади створення національних геопарків в Україні / О. Шевчук // Науковий вісник Чернівецького національного університету : Збірник наук. праць. – Чернівці : Вид-во Чернівецького університету, 2011. – Вип. 587-588: Географія. – С. 82–88.
 35. Яцишин А. Основні етапи верхньопліоцен-нижньоплейстоценового морфо-, літогенезу долини Дністра у районі Галицького Придністер'я / А. Яцишин // Вісн. Львів. ун-ту. Серія географ. – 2010. – Вип. 38. – С. 379–394.
 36. Bogucki A. Podstawy konceptualne rozwoju sieci geoparków na Ukrainie / Andrij Bogucki, Jaroslaw Krawczuk, Witalij Brusak, Jurij Zińko, Kataryna Moskaluk, Oksana Szewczuk // Geoparki – Georóżnorodność – Geoturystyka : Streszczenia wystąpień. – Lublin, 2011. – S. 9–11.
 37. Guidelines and Criteria for National Geoparks seeking UNESCO's assistance to join the Global Geoparks Network (GGN) : [Electronic resource]. – April 2010. – [Cited 2011, 1 Nov.]. – Available from: www.europeangeoparks.org
 38. Lessy i paleolit Naddniestrza halickiego (Ukraina) / [pod red. T. Madeyskiej] // Studia Geologica Polonica. – Vol. 119. – Krakow, 2002. – 392 s.
 39. Sytnik A. Naddniestrze Halicza – nowy ośrodek paleolitu na Ukrainie / A. Sytnik, A. Bohutskij // Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności. – Kraków, 2001. – Tom LXIV. – S. 208–211.
 40. UNESCO Geoparks Programme – a new initiative to promote a global network of geoparks safeguarding and developing selected areas having significant geological features // Hundred and fifty-sixth Session. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: Executive Board. – Paris, 1999. – S. 1–4.
- Brusak V.P. PERSPECTIVES OF ECOTOURISTIC UTILIZATION NON-LIVING NATURE MONUMENTS OF GALITSKY DISTRICT OF IVANO-FRANKIVSK REGION AND : ORGANIZATION THE GEOPARK «GALICKE PRYDNISTERJA».** *Filed listing and characterized of non-living nature monuments (geological, geomorphological, hydrological) of Galitsky district of Ivano-Frankivsk region. The use possibilities of valuable natural complexes and non-living nature monuments in teaching cognitive and geotourism purposes are considered and perspectives of organization the geopark «Galické Prydnisterja».*
- Keywords:** monuments of non-living nature, geological, geomorphological and hydrological monuments of nature, geoturistic trails, national geopark, Galitske Prydnisterja, Galitskiy National Natural Park.
- Брусак В.Ф. ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОТУРИСТИЧЕСКОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПАМЯТНИКОВ НЕЖИВОЙ ПРИРОДЫ ГАЛИЦКОГО РАЙОНА ИВАНО-ФРАНКОВСКОЙ ОБЛАСТИ И ОРГАНИЗАЦИИ ГЕОПАРКА «ГАЛИЦКОЕ ПРИДНЕСТОВЬЕ».** *Перечислены и охарактеризованы памятники*

неживой природы (геологические, геоморфологические, гидрологические) Галицкого района Ивано-Франковщины. Рассмотрены возможности геотуристического использования ценных природных комплексов и памятников неживой природы в природно-познавательных и экотуристических целях, а также перспективы организации национального геопарка «Галицкое Приднестровье»

Ключевые слова: памятники неживой природы, геологические, геоморфологические и гидрологические памятники природы, геотуристические маршруты, национальный геопарк, Галицкое Приднестровье, Галицкий национальный природный парк.